

Добры дзень, сябры! Я, Таццяна Старасценка, вітаю кожнага, хто далучыўся да нашай перадачы “Беларусь ад А да Я”. Сёння мы адправімся ў падарожжа па беларускім Палессі.

Гучыць музыка. Чытае артыст.

Прыедзь у край мой ціхі,

Тут продкаў галасы,

Тут белыя бусліхі

І мудрыя лясы.

Хапае на Палессі

І сонца, і вады.

І што ні двор – то песня,

Што вёска – то сады.

Па травах светла-шызых

Мы пройдзем ля ракі,

Дзе, мыючы бялізну,

Вядуць сваё жанкі.

І будзе песня спета

Пра шчасце і бяду,

І будзе падаць лета

Ў гуллівую ваду.

Прыедзь у край мой ціхі,

Тут продкаў галасы.

Тут белыя бусліхі

І мудрыя лясы.

Гучыць музыка. Сусветную вядомасць Палессю прынесла ягоная нескранутая прырода: нязменныя поймы рэк, унікальныя лясы і дубровы, апошнія ў Еўропе нізінныя балоты, у якіх знайшлі прытулак рэдкія віды раслін і жывёл. Часткай палескай прыроды з незапомных часін сталі і самі палешукі, якія ўвасобілі ў сваіх абрадах і песнях трапяткое шанаванне яе велічнай і непаўторнай прыгажосці.

Гучыць музыка. Для гасцей, якія прыбываюць у Беларусь з захаду, сустрэча з Палессем пачынаецца з прыгранічнага Брэста. Ён жа – Бярэсце, Брэст-Літоўск, Брэст-над-Бугам. Трэці па старажытнасці горад на Беларусі ўпершыню ўзгадваецца ў 1019 годзе. На выбар назвы горада, як мяркуецца, паўплывала дрэва з пароды вязаў пад назвай “бераст”.

У эпоху Вялікага Княства Літоўскага берасцейская мытня была другой па памеры даходаў у дзяржаве. Усё, што везлі: на захад – футры, скуры, воск і мёд, а з захаду – паперу, волава, соль, прыправы, -- вылівалася на горад залатым і срэбным дажджом. І Бярэсце – “Палеская Венецыя” ў вусці Мухаўца – квітнела ўсё ярчэй і ярчэй, прыбіраючыся ў каменныя строі, перакідаючы масты паміж астравамі.

Горад, апярэджваючы свой час, шмат у чым быў першым. Напэўна, таму адзначаны ён на працягу стагоддзяў лёсавызначальнымі гістарычнымі

падзеямі. У 1390 годзе Бярэсце другім пасля Вільні атрымала Магдэбургскае права, уласны герб – срэбны лук і страла на блакітным фоне шчыта. Тут, у Бярэсці, у 1409 годзе на тайнай нарадзе быў распрацаваны план Грунвальдскай бітвы. Шмат незабыўных гістарычных падзей адбылося на гэтай зямлі і пазней. Адна з іх – гераічная абарона Брэсцкай крэпасці, якая пакрыла нязгаснай славай бессмяротны гарнізон.

Сучасны Брэст з яго ходкім вызначэннем “прыгранічны” – гэта яшчэ і адміністрацыйны цэнтр Брэсцкай вобласці, прамысловы і культурны цэнтр, горад тэатральны, студэнцкі, спартыўны, дзе пражывае больш за 286 тысяч чалавек. Гасціннасць – неад’емная рыса Брэста. Чыгуначны вакзал кожны дзень прапускае 20 прыгарадных цягнікоў і 70 цягнікоў далёкага накіравання. 100 прыгарадных і міжнародных маршрутаў разыходзяцца ад Брэсцкага аўтавакзала. Рачны порт ажыццяўляе транспарціроўку грузаў да Чорнага мора праз Дняпроўска-Бугскі канал, Піну і Прыпяць. Між тым, гэты водны шлях – яшчэ і дудоўны турыстычны маршрут, які вядзе ў глыб Палесся. Давайце і мы, сябры, дакранёмся да палескіх глыбін.

Гучыць музыка. Чытае артыст. У сцёцы Мухаўца з рэчкай Жабінкай знаходзіцца раённы цэнтр Жабінка. Назоў самы найпалескі, бо жабак на Палессі – ля кожнай рэчкі, рэчышча, сажалкі або возера хоць адбаўляй: буравата-зялёных, светла-аліўкавых, карычневых, рудых і чырвона-цагляных, якія да таго ж увесну робяцца серабрыста-блакітнымі. Кожная сажалка, што пачае поле, на якім разлівае трэлі, не горшыя за салаўіныя, шматгалосы жабін хор. Часам хто-небудзь з вакалістаў трапляе буслу на абед. На Палессі куды ні кінь вокам – паўсюль бусліныя гнёзды: на стрэхах, дрэвах, слупах, воданпорных вежах, капліцах.

Гучыць музыка. Жабінка – маленькі і ўтульны раённы цэнтр Брэстчыны на перакрываванні дарог. Адна з іх вядзе ў Малыя Сяхновічы – радаводнае гняздо Касцюшкаў-Сяхновіцкіх – старажытнага палескага шляхецкага роду, які вядомы са слынных часоў Казіміра Ягелончыка і Жыгімонта Старога. Касцюшкі вырошчвалі хлеб, былі пасламі сеймаў, войтамі, суддзямі, пісарамі.

Гучыць музыка. Зарэчча – тая частка Палесся, што адносна Пінска размяшчаецца за ракою. У Зарэччы знаходзяцца Калбы і Лапаціна – блокаўскія месцы Палесся. Карэнныя жыхары Калбоў – аселяю на Палессі татары. Па паданнях тут, у балотах Зарэчча, яшчэ ў часы Казіміра Ягелончыка заблудзіў татарскі атрад, які, знайшоўшы сухое месца, заснаваў на ім паселішча.

Гучыць музыка. Чытае артыст. У вёску, дзе большасць жыхароў мела прозвішча Колб, у гады Першай сусветнай вайны трапіў Аляксандр Блок. Моцна здзівіўшыся распаўсюджанаму тут прозвішчу, якое ўяўляла анаграму ягонаму, ён поўніўся палескіх

уражанняў. Адсюль, з-за лініі фронту, у палявы бінокль любаваліся Пінскам, параўноўваючы яго з казачным градам Кіцежам. Звязаны з Блокам і іншыя мясціны Палесся – Лапаціна, Парахонск, Камень, Лунінец. У Лапаціне быў адкрыты музей Аляксандра Блока. Дарэчы, Першая сусветная вайна прывяла на Палессе таксама Аляксея Талстога і Льва Гумілёва.

Гучыць музыка. Ясельда – адна з найпрыгажэйшых рэк на Палессі. Імя яе на гістарычнай мове індаеўрапейцаў – санскрыце – азначала “рака багоў”. Ясельда прыгожая і ў бялутках клубах ранішніх туманоў, і ў яркім бляску паўдзённага сонца, і ўвечары, калі на заходзе сонца пунсовая фарба нібыта сцякае з неба і змешваецца з водамі ракі. Менавіта пры Скірмунтах, якія купілі Моладава і Парэчча ў Міхала Клеафаса Агінскага, мясціны гэтыя ператварыліся ў прамысловы цэнтр. Для Палесся Скірмунты тое ж самае, што Строганавы, Марозавы для Расіі, а Фордзі і Ракфелеры для Амерыкі. Прадстаўнікі старажытнага роду Скірмунтаў вялі свой радавод ад літоўскіх князёў. З 16 стагоддзя яны рассяляліся на Палессі досыць шырока, а на пачатку 19 стагоддзя праславіліся як прадпрыемальнікі, палітычныя дзеячы, мецэнаты і творчыя асобы. На берагах Ясельды дзейнічала знакамітая суконная фабрыка, цукровы, крухмальны і вінакурны заводы. У Моладаве стаяў шыкоўны белы палац Скірмунтаў з васьмю ганкамі, нібыта мара пры святле месяца пад цудоўную музыку Моцарта.

Ніжэй па Ясельдзе знаходзіцца вёска Рудка – радзіма паэткі Яўгеніі Янішчыц, “палескай ластаўкі” як пяшчотна называлі і называюць яе землякі. І хоць Яўгеніі Янішчыц ужо даўно няма сярод нас, яна жывая ў сваіх вершах, прасякнутых ласкаю да роднага Палесся.

Гучыць музыка. Чытае артыст.

Жыву сярод глухіх балот.

Пад сонцам найвышэйшай пробы

Святкуе першы свой палёт

Пасля трацяглае хваробы.

Тут самы лёгкі ў свеце сон.

Ля кожнай хаты – па бярозцы.

І камарыны звон чуцён

Аж у другой, суседняй, вёсцы.

...Ды толькі глуш разварушы –

Прастор зашэпчацца з ахвотай:

Збяруцца лекі для душы,

Узыдуць зёлкі ад маркоты.

Як светла ў ліпеньскіх начах!

А ў дзён, што высяцца стагамі,

Ёсць стома спелая ў вачах

І грунт трывалы пад нагамі.

Пастух абуджвае сяло,
Ды спіцца на траве-пярыне,
Нібы дарэшты замяло
Вось гэтым шчасцем камарыным,
Нібыта ў днях і не было
Маіх ні болю, ні адчаю,
А толькі гэтае сяло
Расло, як дрэвы за плячамі...

Гучыць песня пра Палессе.

У эфіры перадача “Беларусь ад А да Я”, прысвечаная Палессю. Не толькі імя Яўгеніі Янішчыц узбагаціла літаратурную спадчыну гэтай зямлі. Некалі ў Людвінове, што на Палессі, стаяў белы аднапавярховы дом з калонамі. Да яго ў далёкім 1858 годзе па абсаджанай вербамі алеі пад’ехала запрэжаная сямёркай коней карэта. З яе выйшла сямнаццацігадовая паненка Эліза Паўлоўская – абранніца гаспадара сядзібы Пятра Ажэшкі. Так для будучай пісьменніцы Элізы Ажэшкі пачаліся “людвіноўскія ўніверсітэты”. Эліза апантана ўзялася за абсталяванне дома, стварэнне бібліятэкі і неўзабаве ператварыла Людвінова ў адзін з цэнтраў інтэлектуальнага жыцця на Палессі. Тут яна пазнала жыццё сялян. “Яны такія ж людзі, ім патрэбны свабода і адукацыя” – гэтую думку Эліза Ажэшка сцвярджала ўсёй сваёй творчасцю і грамадскай дзейнасцю. У 1863 годзе дзякуючы Элізе Людвінова стала цэнтрам дапамогі паўстанцам. За ўдзел у паўстанні яе сябры і блізкія, у тым ліку Фларыян і Пётр Ажэшкі, былі сасланы ў Сібір. Эліза пакінула канфіскаваную сядзібу і вярнулася ў бацькоўскі дом, каб пачаць сваю літаратурную дзейнасць. Шэсць гадоў, якія яна правяла на Палессі, не прайшлі дарэмна. Гэта была, па словах пісьменніцы, вышэйшая школа “вялікіх назіранняў, грамадскіх і эстэтычных уражанняў”. Яны і пакладзены ў аснову яе творчасці.

Пасля Ажэшкаў людвіноўскі маёнтак мяняў і гаспадароў, і свой воблік. Да нашых дзён дайшлі толькі яго фрагменты: старая кухня, цялятнік і векавыя дрэвы – ліпы, клёны, каштаны, якія стаяць непадалёку ад памятнага знака, на якім напісана па-беларуску: “Тут у вёсцы Людвінова ў перыяд з 1858 па 1864 год пражывала пісьменніца, выдатны дзеяч нацыянальна-вызваленчага руху ў Беларусі Эліза Ажэшка”.

Гучыць музыка. Палеская сядзіба Грушава стала вытокам радасці і натхнення яшчэ для адной пісьменніцы – Марыі Радзевіч. Дарэчы, у гісторыю маленькага Грушава ўпісаліся шматлікія вядомыя імёны. У 1812 годзе яго купіў Антоній Радзевіч. З таго часу і да 1939 года сядзіба належала Радзевічам, прозвішча якіх праславіла апошняга гаспадыня Грушава Марыя Радзевіч. Дэвізам яе жыцця было выслоўе: “Ёсць дзве

сілы, якім трэба аддаць усё, не патрабуючы за гэта нічога, -- Айчына і Бог". І яна кіравалася ім з юнацтва і да апошніх дзён.

Амаль кожны год з-пад пяра Марыі выходзілі аповесці і раманы, якія прынеслі ёй вялікі поспех: "Страшны дзядок", "З глушы", "На ўзгорках", "Гняздо Белазора", "Лета лясных людзей" і іншыя. Прычына гэтага поспеху была не ў вастрыні сюжэтных калізій ці філасофскіх пошуках, а ў шчырасці пачуццяў. Яна апісвала прыгажосць Палесся і працу яго насельнікаў-палешукоў.

Прайшлі гады, і сядзіба Грушава змяніла сваё аблічча, але кожны, хто наведаецца сюды, будзе ўзнагароджаны відовішчам старога парку з сажалкай і карчакаватага 500-гадовага дуба, што застаўся тут ахоўнікам памяці "пясняркі Палесся".

Гучыць музыка. У самым цэнтры Палесся на правабярэжжы Прыпяці знаходзіцца старажытная сталіца дрыгавічоў – Тураў, якой больш за тысячу гадоў. У Беларусі толькі Полацк можа пахваліцца яшчэ большай даўнінай. У назве горада чуецца адгалосак той эпохі, калі зараз зніклі як від насельнік палескіх пушчаў дзікі бык – тур – быў для жыхароў старажытнай Русі сімвалам мужнасці і сілы.

Гісторыя Турава цесна пераплялася з легендамі. Паводле падання тут быў Тураў калодзеж, вадой з якога хрысціўся заснавальнік горада Тур. У гэтага калодзежа было меднае дно, срэбнае і залатое. Прарвецца меднае – затопіць Тураў, срэбнае – палову свету, а залатое – увесь свет.

Многія легенды звязаны з тураўскімі каменнымі крыжамі, якія прыплылі да Турава супраць цяжання і былі вылаўлены тураўцамі. Два такія двухметровыя крыжы захоўваюцца ў тураўскай царкве Усіх Святых. Па Барысаглебскіх могілках дзе некалі быў манастыр і стаяў "стоўп" Кірылы Тураўскага, пракладзены дарожкі да каменнага крыжа, што расце з зямлі. Мясцовыя жыхары сцвярджаюць, што расце ён і ў вышыню, і ўшыркі, у любое надвор'е выпраменьвае цяпло і вылечвае ад хвароб.

Гучыць музыка. На Палессі ёсць яшчэ многа мясцін, пра якія не раскажаш у адной перадачы. Яны прыцягваюць да сябе і ўжо ніколі не адпускаюць. Заўсёды вабяць, прыадкрываючы покрыва сваіх таямніц, шэпчучы легенды, напяваючы песні. Яны радуюць і натхняюць.

Гучыць музыка. Наша перадача "Беларусь ад А да Я", прысвечаная Палессю, заканчваецца. Яна была падрыхтавана па матэрыялах кнігі Таццяны Хвагінай "Палессе ад Буга да Убарці". Прагучалі вершы Яўгеніі Янішчыц. Я, Таццяна Старасценка, развітваюся з вамі да новых сустрэч у эфіры.